

stensborg, hvis ejer havde tilbudt dem deres gaarde til købs. Men 16 aar skulde gaa, før selvejet var sikret. Endda var det maaske ikke lykkedes uden en fører som Ole Willumsen, hvis minde en sen eftertid har hædret.

Et stykke broget hjemstavns historie er afsnittet om 1800-tallet (»Hvad de gamle fortalte og egne Erindringer«). Under skærtorsdagsslaget 1807 klirrede ruderne i Nørre Ørslev. 1807—14 havde Falster stor militærbelægning, og paa alle højder rejstes tjæretønder, der kunde tjene som havne, om fjenden gik i land. Et par soldater fra hertugdømmerne blev gift med piger fra byen. Senere kom der krise og gaardauktioner, men sønnerne fik ejendommene til rimelig pris og klarede sig igennem. Mange smaatræk fastholder mindet om gamle sognebeboere, og der er stof af virkelig kulturhistorisk interesse. Forstander Niels Karstensen har som bilag tegnet 3 kort over landsbyens jorder 1790, 1800 og 1915.

En meget fornøjelig skildring, men noget planløs. Den gamle fortæller burde have haft arkivvante hjælpere. Det hedder f. eks. om børneskolen (opført 1809), at der i Orupgaards arkiv skal findes en del oplysninger om skolevæsenet paa den tid, men intet forlyder om, at man har søgt at fremskaffe dem. Uafsluttet virker ogsaa, hvad der siges om højskolen paa sidste blad. Udgiverne kunde paa flere punkter have sørget for nyttige kommentarer. Alligevel fortjener de ubetinget tak, fordi de har bragt dette stykke landsbyhistorie i trykken. Ole Rasmussens fortælleglade bondegemyt er i sig selv spillevende kulturhistorie.

F. S.

Landsbyforskning i Norge.

Efter at Indsamlingen af Oplysninger om Sæterbruget er afsluttet, har det norske „Institut for sammenlignende Kulturforskning“ udsendt en ny Spørgeliste: Gardssamfunn og grannesamfunn i Noreg. Den er paa ikke mindre end 104 dupliserede Foliosider og er udarbejdet af Rigmor Frimannslund og Andreas Holmsen. Under Gaardsamfundet spørges om Gaarden som Begreb, hvilke Personer den omfatter og deres Vilkaar samt om Arbejdslivets Foreteelser, Ættens Betydning og de forskellige Medlemmers sociale Stilling. Under Grandelaget skelnes mellem forskellige Betydninger: Bydelag ved Aarets og Livets Højtider, Skatteudskrivning og andre administrative Formaal, kollektiv Hjælp o. s. v.

Riksarkivar Asgaut Steinnes har i Tidsskriftet „Syn og Segn“

1944 gjort Rede for den Problemstilling, der danner Baggrunden for Spørgelisten. Det drejer sig først og fremmest om to Spørgsmaal: Har der været Landsbyer i almindelig europæisk Forstand i Norge? Og hvorledes kan i bekræftende Fald Landsbybebyggelsen forenes med Teorien om Ættegaarden eller Odelsgaarden som den oprindelige Bosætningsform i Norge? Steinnes mener ikke, det er sandsynligt, at Indflytningen af nye Folkeslag til Norge i de første Aarhundreder e.v.T. ligesom i England har haft en dominerende Karakter, og det ligger nær at tænke sig, at de har bosat sig i Landsbyer, som de var vant til fra deres Hjemegn. Det karakteristiske Træk for Landsbyen er ikke blot, at flere Gaarde ligger tæt ved hinanden, men navnlig, at de paagældende Gaardes Agre ligger blandet imellem hverandre („Teigblanding“). Man har længe anset Agerblandingen i Norge for et Resultat af Gaardkløvninger i ret ny Tid, idet alle Gaarde oprindeligt var Enkeltgaarde med Odelsret, hvor Bonden boede med sine Børn og Svigerbørn i en „Storfamilie“. Først med Storfamiliesamfundets Opløsning begyndte Gaarddelingen mellem Børnene, idet Odelsgaarden nu ikke mere gik samlet i Arv til den ældste Søn.

Asgaut Steinnes gør opmærksom paa, at Problemet ikke er saa enkelt, som det ser ud til og at det ved nærmere Eftersyn for en stor Del bygger paa Konstruktioner. Storfamilieteorien støtter sig især til Fortællingen om Forholdene paa Bergórshváll paa Njalls Tid og til en Beretning fra Tydalen i 1700 Tallet, hvorfra der ikke kan drages bindende Slutninger af almen Rækkevidde. Rimeligvis har der allerede fra den første Bosættelse eksisteret baade Jorddrotter og „Leilendinger“ (Fæstebønder), baade Enkeltgaarde og Landsbyer. Maaske stammer det gamle Krongods, som opregnes i Jordebøger fra 1500—1600 Tallet, i stor Udstrækning fra Jordegodskomplekser, der tilhørte Stormandsætterne før Rigssamlingen? Hermed stemmer Traditionen om, at Harald Haarfagre tog Odelen fra Bønderne.

Det norske Indsamlingsarbejde til Belysning af Landsby- og Gaardssamfundets gamle Organisation maa følges med den største Interesse af danske Forskere. Ogsaa hos os er mange Landsbyer utvivlsomt opstaaet ved Gaardkløvning. Paa Bornholm synes Stednavneendelsen -by oprindeligt at have været knyttet til Enkeltgaarde. Ogsaa for det øvrige Danmark kan denne Forklaring maaske antages? Men allerede ved vor Tidsregnings Begyndelse fandtes der baade enkeltliggende Gaarde og Landsbyer, der som Jernalderbyen ved Østerbølle kunde være paa mindst 16 Bosteder. Har disse Landsbyer haft Dyrkningsfællesskab? Gudmund Hatt mener Nej. Thi Adgangen til de enkelte Agre kunde ske langsad „Digevoldingerne“, der omkransede dem uden

at genere Naboerne. Det er dog et Spørgsmaal, om de yngste Oldtidsagre med den rektangulære og ofte meget langstrakte Form ikke tyder paa et begyndende Dyrkningsfællesskab? Det er efter undertegnedes Opfattelse sandsynligt, at den enkelte Bruger indenfor et Oldtidsagerkompleks ikke har haft sine Agre liggende sammen paa ét Sted. Agerblandingen er uden Tvivl opstaaet lidt efter lidt ved Nyopdyrkning, Byttehandel og Arvedeling. Og efterhaanden som Ejendomsforholdene blev mere og mere udviklede, blev man simpelthen nødt til at foretage visse Reguleringer. Jeg har under mine Opmaalingsarbejder for Professor Hatt paa en Hede i Nærheden af Skørsø Nord for Vinderup iagttaget, hvorledes en hel Række Oldtidsagre, der laa som Terrasser mod en bred Dal, sandsynligvis allerede i den ældre Jernalder var blevet omlagt og regulerede, saaledes at de nye Agre alle kom til at ligge parallelt med Enderne vendende nedad mod Dalen. Agerreguleringerne har sikkert fundet Sted fra Tid til anden længe førud for de nu kendte Skifteformers Tid. Bolskiftet og Solskiftet er de sidste Led i en lang Kæde. Det gør Tilbageslutninger vanskelige. Uden Tvivl maa man i højere Grad end hidtil udnytte Sammenligningsmateriale fra England og det sydlige Fastland. Men ogsaa de norske Gaardkløvninger og sociale Organisationer ude i Bygderne har Krav paa vor fulde Interesse, fordi de endnu mange Steder lever i Mands Minde.

Axel Steensberg.

Svensk husmandshistorie.

Valter Elgeskog: Svensk torpbebyggelse från 1500-talet til laga skiftet. En agrarhistorisk studie. Lantbruksförbundets tidskrifts A.-B., Stockholm, 1945.

Bebyggelsesforholdene paa landet i Sverige viser i den omhandlede periode flere ejendommeligheder. Fra o. 1650 blev torpbebyggelser (husmandssteder) paa herregaardsjord ikke skattelagt paa normal vis, og det samme var fra o. 1750 tilfældet med torp paa bondejord. For at belyse disse forhold har forfatteren fulgt udviklingen fra Gustav Vasas tid til 1800-tallet. Ligesom Simon Skappel i Norge¹⁾ har Valter Elgeskog flittigt udnyttet love og forordninger, men desuden har han gennemgaaet et omfattende kildemateriale fra sin hjemegn, Sunnerbo herred i Kronobergs len, der grænser op til Skaane og Halland. Visse sammenligninger med materiale fra andre egne af landet tyder ikke paa, at udviklingen i dette herred er typisk svensk, og forf. opfordrer

¹⁾ S. Skappel: Om husmandsvæsenet i Norge, dets oprindelse og udvikling (1922).